

ΗΡΟΔΟΤΟΣ

Ο ΠΑΤΗΡ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ.

(Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον ἀριθμὸν).

Ὁ Ἡρόδοτος ἐξετάζει τὸν τεύθειν τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐν Ἑλλάδι καὶ τὰς προϊούσας τοῦ ἐπιχειμένου ἀγῶνος ἀφορμὰς, μεταξύ τῶν ὁποίων συγκαταριθμεῖται καὶ ἡ εἰς Δαρεῖον φυγὴ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Δημοράτου. Ἐκ δὲ τῆς φυγῆς ταύτης λαβὼν ἀφορμὴν ἀφηγεῖται ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὰς ἀντιζηλίαις καὶ ἐριδαῖς τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν καὶ τὴν θέσιν, ἣν εἶχον μικρὸν πρὸ τοῦ περσικοῦ πολέμου². Μετὰ ταῦτα ἱστορεῖ τὴν κατὰ τῆς Ἑρετριᾶς καὶ Ἀττικῆς ἐπιδρομὴν, ἥτοι τὴν πρώτῃν κατὰ τῆς Ἑλλάδος περσικὴν ἐξοδὸν καὶ τὴν περιφανεστάτην νίκην, ἣν ἐν Μαραθῶνι³ ἤρασαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἥτις εὐηγγελίσαστο ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς, ὅτι ἡ περσικὴ δύναμις, ἡ μέχρι τοῦδε ἀκωλύτως εἰς τὴν Εὐρώπην προβάδα, μέλλει νάνακοπῆ ἐν Ἑλλάδι. Μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ἀγεί πλεόν τὸν λόγον εἰς μίαν κοίτην ὁ συγγραφεὺς καὶ ἀκολουθῶν ὁμαλῶς τὴν φυσικὴν τῶν γεγονότων πορείαν, περιγράφει τοὺς ἐπὶ Ξέρξου ἐξοπλισμούς, τὰς κινήσεις τοῦ στρατοῦ καὶ τέλος τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐξοδὸν. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν πᾶσι τούτοις δὲν ἀπειθεῖ ὁ Ἡρόδοτος, ἀλλ' ἵνα ἐντείνῃ τὴν προσδοκίαν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου, χωρεῖ ἀργὰ καὶ βραδέως⁴. Διὰ τῆς ἐκτενοῦς δὲ περιγραφῆς ὅλων τῶν περιστατικῶν καὶ αἰτίων, τῶν ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου συντελούντων, διὰ τῆς ἐξεικονίσεως τῶν ἐκπληκτικῶν παρασκευῶν, τῆς βραδείας κινήσεως τῶν συγκεντρουμένων πολεμικῶν δυνάμεων, πρὸς δὲ διὰ τῆς λεπτομεροῦς περιγραφῆς κατὰ τε καταγωγὴν καὶ ὄπλισμόν ὅλων τῶν ἀσιατικῶν ἐθνῶν, ἅτινα ἔλαβον μέρος εἰς τὸν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνα, καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῶν συμβουλίων καὶ προεδειῶν τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ διὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀναπτυσσομένων πρὸς ἄμυναν προετοιμασιῶν⁵, λαμβάνει ὁ ἀναγνώστης εὐκαρίαν, ἵνα μορφώσῃ μὲν ἐξ ἐνὸς ἀκριβοῦς ἰδέαν περὶ τῶν ἐπιτιθεμένων καὶ τῶν ἀμυνομένων, διατεθῆ δ' ἀφ' ἑτέρου ἀρκούντως κατὰ τοὺς προκειμένους ἀγῶνας, οἵτινες τὸν τεύθειν ἐν τοῖς δυοῖν τελευταίοις βιβλίοις ζωηρῶς βίαν καὶ ἐν στενῇ πραγμάτων ἀκολουθίᾳ περιγράφονται καὶ σχεδὸν ἄνευ ἐπεισοδιακῆς τινος παρεκβάσεως μέχρι τέλους περαίνονται. Μετὰ τὰς παρασκευὰς καὶ τὴν πορείαν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Ἑλλάδα περιγράφει ὁ ἱστορικὸς τὴν ἐν Θερμοπύλαις μάχην καὶ τὴν παρὰ τὸ Ἀρτεμίδιον⁷ ἀναποφάσιστον σύγκρουσιν μεταξύ τοῦ περσικοῦ καὶ ἑλληνικοῦ στόλου. Εἶτα δὲ μετὰ πολλῆς τῆς ζωηρότητος περιγράφει τὴν κρισίμην ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν⁸. Ἐπίσης δὲ λεπτομερῶς καὶ ἀκριβοῦς ἀφηγεῖται καὶ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην ἐν τῷ ἐνάτῳ βιβλίῳ καὶ τὰ ἐν Μυκάλη καὶ λοιπὰ τῶν Ἑλλήνων ἀνδραγαθήματα μέχρι ἀλώσεως τῆς πόλεως Σπύτου. Καὶ ἀπέμεινε μὲν τὸ σύγγραμμα ἀτέλες, τελευτῆ ὅμως εἰς ἐν γωμικὸν τοῦ προεδυτέρου Κύρου, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι κατὰ τύχην δὲν ἐπεδεν ἐκεῖ περὶ τὸ τέλος τοῦ ἐνάτου βιβλίου. Τὸ γωμικὸν τοῦ Κύρου εἶναι τὸ ἐξῆς⁹: «Οὐ γάρ τοι τῆς αὐτῆς γῆς εἶναι καρπὸν τε θωμαστὸν φύειν καὶ ἄνδρας ἀγαθοὺς τὰ πολέμα». Οὕτω πως κρατῶν ἀσφαλῶς ὁ συγγραφεὺς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τὸ νῆμα τῆς διηγήσεως, ἐκτείνει μὲν αὐτὸ ἐπὶ πάντα σχεδὸν τὰ γνωστὰ ἔθνη τῆς γῆς, ἀλλ' ἀγεί ὁλονὲν εἰς τὰ πρόσω τὸν λόγον¹⁰.

1) VI, 51-93

2) Müller: Ἰστ. Ἑλλήν. Φιλολ. I, σελ. 406.

3) VI, 94-120.

4) Müller: Ἰστορ. Ἑλλήν. Φιλολογ. I, σ. 406.

5) VII, 5-173.

6) VII, 175 μέχρι τέλους.

7) VIII, 1-21.

8) VIII, 40 καὶ ἐφεξῆς.

9) Müller: Ἰστ. Ἑλλήν. Φιλολ. I, σ. 407.

10) Müller: Ἰστ. Ἑλλήν. Φιλολ. I, σ. 407.

Θ'.

Περὶ τῶν ἀναγνώσεων τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡροδότου.

Αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ἀνέγνω τὰς ἱστορίας αὐτοῦ ἐν δημοσίαις πανηγύρεσιν, ὅπερ δὲν εἶνε ἀπίθανον. Ζήτημα ὅμως ὑπάρχει, ἂν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ ἱστορικὸς συνέλαβε τὸ πολυμερές αὐτοῦ σχέδιον καὶ συνετέλεσε τὸ ἱστορικὸν αὐτοῦ ἔργον παραγαγὼν αὐτὸ εἰς οἶαν σήμερον περιεσώθη μορφήν, ἢ ἠσχολήθη κατὰ τὴν νεότητά αὐτοῦ πρώτον εἰς μερικωτέρας τινὰς συγγραφὰς καὶ εἶτα κατήρτισεν ἐξ αὐτῶν τὸ μέγα αὐτοῦ σύγγραμμα. Ἐὰν πιστεύσωμεν τὰς ἀρχαῖαι παραδόσεις, ὀφείλομεν ν' ἀποδεχθῶμεν ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ἦδη ἐν τῇ νεότητι εἶχεν ἐξεργασθῆ τὸ πόνημα αὐτοῦ οὕτως, ὥστε κατὰ χρόνον σχεδὸν συμπίπτει ἡ ἐρευνα καὶ περισυλλογὴ τῆς βίβης μετὰ τῆς συγγραφῆς τῆς ἱστορίας του. Ὁ λεξικογράφος δηλ. Σουΐδας ἐν τῷ περὶ Ἡροδότου ἄρθρῳ αὐτοῦ πληροφροεῖ, ὅτι ὁ ἱστορικὸς ἐν Σάμῳ καὶ τὴν Ἰάδα ἠσκήθη διάλεκτον καὶ ἔγραψεν ἱστορίαν ἐν βιβλίοις Θ', ἀρξάμενος ἀπὸ Κύρου τοῦ Πέρσου καὶ Κανδαύλου τοῦ Λυδῶν βασιλέως». Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου ἐξάγεται σαφῶς, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς συνέλαβε καὶ συνέγραψεν ἐν Σάμῳ τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ. Ἡ αὐτὴ περὶ τοῦ προκειμένου ἐννοία ἐξάγεται καὶ ἐξ ἀναλόγου τινὸς χωρίου τοῦ Λουκιανοῦ¹, ἀφηγουμένου ὅτι ὁ Ἡρόδοτος «πλεύσας οἰκοθεν ἐκ τῆς Καρίας εὐθὺς τῆς Ἑλλάδος ἐσκοπεῖτο πρὸς ἑαυτὸν ὅπως ἂν τάχιστα καὶ ἀπραγμωδέστατα ἐπίσημος καὶ περιβόητος γένοιτο καὶ αὐτὸς καὶ τὰ συγγραμμάτια· τὸ μὲν οὖν περινοστοῦντα νῦν μὲν Ἀθηναῖοις, νῦν δὲ Κορινθίοις ἀναγινώσκουσιν, ἢ Ἀργείοις, ἢ Λακεδαιμονίοις ἐν τῷ μέρει, ἐργῶδες καὶ μακρὸν ἠγεῖτο εἶναι καὶ τριθὴν οὐ μικρὰν ἐν τῷ τοιοῦτῳ ἐσεσθαι οὐκ οὐκ ἤξιον διασπᾶν τὸ πρᾶγμα οὐδὲ κατὰ διαιρέσιν οὕτω κατ' ὀλίγον ἀγείρειν καὶ συλλέγειν τὴν γνώσιν, ἐπεδοῦλευε δέ, εἰ δυνατόν εἴη, ἀθρόους που λαβεῖν τοὺς Ἑλληνας ἅπαντας. Ἐνίστανται οὖν Ὀλύμπια τὰ μεγάλα καὶ ὁ Ἡρόδοτος τοῦτ' ἐκεῖνο ἤκειν οἱ νομίμας τὸν καιρὸν, οὐ μάλιστα ἐγλίχτο, πλήθουσαν τηρούσας τὴν πανήγυριν, ἀπανταχόθεν ἦδη τῶν ἀρίστων συνειλεγμένων, παρελθὼν ἐς τὸν ὀπισθόδομον οὐ θεατὴν, ἀλλ' ἀγωνιστὴν παρεῖχεν ἑαυτὸν Ὀλυμπίων ἡδὼν τὰς ἱστορίας καὶ κηλὼν τοὺς παρόντας, ἄκρι τοῦ καὶ Μούσας κληθῆναι τὰς βίβλους αὐτοῦ, ἐννεα καὶ αὐτὰς οὐσας». Οὐδέμας ἀμφιβολία, ὅτι ὁ εὐτράπελος καὶ μᾶλλον ἤμην ἀνθρώπου πνευματώδους καὶ διασκεδαστικοῦ χαίρων Λουκιανός, ἢ συγγραφέως πιστευτοῦ, ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ἀφῆκεν ἐλευθέραν τὴν ποιητικὴν του φαντασίαν νὰ παραστήσῃ τὸ πρᾶγμα ὅπως ἤρεσκε καὶ οὐχὶ συμφώνως πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Πλὴν δὲ τούτου ἀπέδειξε τις τῶν νεωτέρων², ὅτι τὸ ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ ἀφηγούμενον πρᾶγμα εἶνε μᾶλλον ἐπιπόνησις ἢ ἀλήθεια ἱστορικὴ. Τρίτη τις εἰδήσις ἀγγέλλει ὅτι ἠθέλησε μὲν ποτε ὁ Ἡρόδοτος ν' ἀναγνώσῃ τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις, ἢ ἀνάγνωσις ὅμως ἐκείνην ὑπὸ τὸ ἀστεῖον πρόσχημα, ὅτι περιέμενεν ὁ συγγραφεὺς νὰ ἐπισκασθῆ πρώτον ἢ πρὸ τοῦ ναοῦ ὑπαίθριος πλατεῖα, ἢ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν προσβαλλομένη ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων καὶ εἶτα ὑπὸ σκιᾶν νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ ἔργον, ἢ ἀνάγνωσις, λέγομεν, αὕτη, ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀναβαλλομένη, παρέμεινεν ἀπραγματοποίητος μέχρι τέλους τῶν ἀγῶνων καὶ ἐντεῦθεν ἡ παροιμία «Εἰς τὴν Ἡροδότου σκιάν»⁴ ἐπὶ μελλήσεως καὶ ἀναβολῆς λεγομένη. Ἡ τελευταία αὕτη εἰδήσις ἀναίρει μὲν τὸ ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ ἀναφερόμενον γεγονός τῆς ἀναγνώσεως, ἀλλὰ δὲν δύναται βεβαίως νὰ καταστρέψῃ καὶ τὴν ὑπόθεσιν περὶ τελείας ἦδη κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἐκείνους ἀγῶνας τοῦ Ἡροδοτείου ἔργου συνθέσεως, ἣν συνεπάγεται πάντως καὶ προϋποθέτει ὁ ἀποτυχῶν σκοπὸς τῆς ἀναγνώσεως.

1) «Ἡρόδοτος ἢ Ἀστῖων», § 1.

2) Πρὸβλ. καὶ ἀλλοχού «Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν», § 42. «ἄκρι καὶ Μούσας κληθῆναι αὐτοῦ τὰ βιβλία».

3) Dahlmann «Herodot, aus seinem Buche sein Leben», ἐν τῷ συγγράματι αὐτοῦ «Forschungen auf dem Gebiete der Geschichte II, σ. 18 ἐξῆς.

4) Paroemiogr. Götting. I. append. cent. II, 35.

Ἐτι διαδεδομένη, ἀλλ' ἤτιον πιστευτὴ εἶναι ἢ ὅτι μὲν ἐν Ἀθήναις, ὅτι δὲ ἐν Ὀλυμπίᾳ μετατιθεμένη παράδοσις περὶ ἀναγνώσεως τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ μετ' αὐτῆς συνδεομένου ἀνεκδότου, ὅτι ὁ Θουκυδίδης παῖς ἐστὶ ὢν, παρέστη κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ὅτι ἐκ θαυμασμοῦ πρὸς τὸν ἀγορητὴν καὶ συγκινήσεως ἐξεργάη εἰς Ἀθήνα δάκρυα καὶ θερμὰ οὖτος, ὥστε ἐπέσπασεν εἰς ἑαυτὸν τὴν προδοχὴν τοῦ Ἡροδότου, συγχαρὲντος τὸν πατέρα τοῦ νεανίου Θουκυδίδου διὰ τὴν διακαῆ φιλομάθειαν τοῦ παιδός¹.

Τὸ μόνον ἀπίθανον στοιχεῖον, ὃ περικλείουσι πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω διηγήσεις, ἔγκειται ἐν τῇ ἀποτελούσῃ τὴν βᾶσιν αὐτῶν ἀποδοχῇ, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ἐνωρὶς ἦδη καὶ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς συνέλαβε καὶ συνέγραψε τὸ μεγαλότεχρον αὐτοῦ ἱστορικὸν ἔργον, ὅπερ δὲν εἶνε δυνατόν. Διότι τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ τὴν Καρίαν κατέλειπε, ὡς εἶδομεν, περὶ τὸ 445 π. Χ., ἢ δὲ ἐν Σάμῳ διαμονὴ αὐτοῦ εἶναι ἐστὶ ἀρχαιότερα, ἐνθ' ἡ νεότης τοῦ Θουκυδίδου δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ μετὰ τὸ 456. Πιπτούσης δὲ τῆς περὶ συγχρόνου περισυλλογῆς τῆς ὕλης καὶ συγγραφῆς τοῦ ἔργου γνώμης, τὸ ἐναπολειπόμενον γεγονός τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναγνώσεως μερῶν τινῶν μόνον τῆς ἱστορίας αὐτοῦ ἀληθεύει καὶ μαρτυρεῖται. Ἐν τῷ χρονικῷ Εὐσεβίου περιεσώθη καὶ ἀναφέρεται ἡ χρονολογία τοιαύτης τινὸς ἀναγνώσεως ἐν Ἀθήναις τῷ 3ῳ ἢ 4ῳ εἴτει τῆς 83ης Ὀλυμπιάδος, ἥτοι περὶ τὸ 445 π. Χ. γενομένης, τοῦτέστι καθ' οὗς ἀκριβῶς χρόνους ὁ Ἡρόδοτος εἶχε μεταβῆ εἰς Ἀθήνας, ὅπῃθεν ἐμελλε νὰ συναπέλθῃ μετὰ τῶν λοιπῶν Ἀθηναίων καὶ Ἑλλήνων εἰς τὴν εἰς Θουρίους ἀποικίαν. Ὁ χρονολογικὸς προσθέτει ἐπίσης καὶ τοῦτο, ὅτι ἐνεκα τῆς ἀναγνώσεως ταύτης αἰτιμήθη παρὰ τῶν Ἀθηναίων ὁ ἱστορικὸς, τιμὴ, ἥτις ἀναφέρεται ἴσως εἰς τὴν γενομένην αὐτῷ ἐκ δέκα ταλάντων δωρεάν², τῇ προτάσει Ἀνύτου τινός³, ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου δωρεῖσα, ὡς ἀξιόπιστοι περὶ τοῦτου μαρτυροῦσι πηγαί⁴.

Περὶ τὴν ἀποβαίνει ἐνταῦθα ἡ λεπτομερὴς ἐξετάσις ζητημάτων τινῶν πολλαχῶς καὶ ὑπὸ πολλῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους συζητηθέντων, ὅσα εἶναι τὰ ἐξῆς: πῶς καὶ πότε συνετέθη τὸ τοῦ Ἡροδότου ἔργον, ἂν αὐτὸς ὁ Ἡρόδοτος συνέγραψε καὶ ἦνεγκε τὸ ἔργον εἰς οἷαν μορφήν περιέσωσεν αὐτὸ εἰς ἡμᾶς ἢ ἀρχαιότες, ἢ ἐγράφη τοῦτο πρῶτον εἰς χωριστὰ μικρὰ συγγράμματα, τοὺς ὑπ' αὐτοῦ καλουμένους **λόγους**⁵, κατὰ διαφόρους ἐποχὰς συντεθέντας, καὶ εἶτα ἐξ αὐτῶν κατηρηθῆναι βραδύτερον εἰς ἓν ὅλον· μετὰ ταῦτα, ἂν τὸ ἔργον ὑπ' αὐτοῦ τοῦτου τοῦ συγγραφέως ἐξεδόθη (καὶ ποῦ; ἐν Θουρίοις ἢ ἐν Ἀθήναις;) ἢ ἄλλος μετὰ θάνατον αὐτοῦ ἐξέδωκεν αὐτό. Ταῦτά τε καὶ εἰ τι ἄλλο συναφὲς πρὸς αὐτὰ ζήτημα εὐρίσκει ὁ ἐπιθυμῶν εἰς νεώτερα συγγράμματα ἀνδρῶν εἰδικῶς ἀσχοληθέντων περὶ Ἡροδότου⁶.

1) Ἰδ. Σουίθαν εἰς «Θουκυδίδην» καὶ «ὄργῳ». «Μακαρίζω σε, ὦ Ὀλοε, τῆς εὐτεχνίας· ὃ γὰρ σὸς υἱὸς ὄργωσαν ἔχει τὴν φύσιν πρὸς τὰ μαθήματα.» — Πρβλ. τὸν ἀρχαῖον βιογράφον τοῦ Θουκυδίδου Μακροβλίον § 54. Φώτιον Κωδ. 60 καὶ Τζέτζην Χιλ. I, 49. Προδήλωσ δὲ ὡς ἀπλῆ ἐπιπόνησις καὶ φιλὸν πλάσμα θεωρητέον τὸ παρὰ Δίῳι τῷ Χρυσόστομῳ 36. p. 103 R, ἀνεκδοτόν, ὅτι «ἔχε καὶ Ἡρόδοτος ὁ λογαποῖς ὡς ἡμᾶς (τοὺς Κορινθίους) λόγους φέρων ἑλληνικαὺς ἄλλους τε καὶ Κορινθίους οὐδέπω ψευδεῖς, ἀνθ' ὧν ἠξίον παρὰ τῆς πόλεως μισθὸν ἀρυσθαί· διαμαρτῶν δὲ καὶ τοῦτου, οὐ γὰρ ἤξιον οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ὄξαν ἀγοράζειν, μετεσκευάσαν ἐκεῖνα, ἃ πάντες ἐπιστάμεθα, τὰ περὶ τὴν Σαλαμίνα καὶ τὸν Ἀδείμαντον.» Ἰδ. Ἡροδ. VIII, 94.

2) E. Curtius: Gr. Geschichte: II, σ. 274.

3) Ὁ Ἀνύτος οὗτος εἶναι κατ' Ἀβicht: Herodots: Einleit. σ. 14 ὁ αὐτός, ὅστις βραδύτερον (399) ἀναφίνεται μετὰ τῶν κατηγῶν τοῦ Σωκράτους.

4) Πλούτ. ἠθικά σ. 862. «ὅτι μὲντοι δέκα τάλαντα δωρεᾶν ἔλαβεν «(ὁ Ἡρόδοτος), Ἀνύτου τὸ ψήφισμα γράψαντος, ἀνὴρ Ἀθηναῖος ἐκ τῶν παρημελημένων ἐν ἱστορίᾳ Διούλλος εἰρηκεν.» πρβλ. Σύγγελλον (παρ' Εὐσεβίῳ) «Ἡρόδοτος ἱστορικὸς ἐτιμήθη παρὰ τῆς Ἀθηναίων βουλῆς ἐπαναγνοῦς αὐτοῦ τὰς βίβλους.» καὶ Ἱερώνυμον ἐν Ὀλυμπ. 83, 4. «Herodotus cum Athenis libros suos in concilio (τὰ Παναθηναία) legisse honoratus est.» Ἰδ. καὶ Ἀρμενικὴν μετάφρασιν Εὐσεβίου ἐν Ὀλυμπ. 83, 3. «Herodotus Athenis libros legens honoratus est.»

5) Οἷον «Αἰθικός, Αἰγύπτιος, Ἀσσύριος, Σκυθικός, Περσικός, Ἰωνικός, Ἑλληνικός λόγος».

6) Kirchhoff: Ueber die Entstehungszeit des Herodotischen

Ἐν τούτοις ἐκτός κεῖται πάσης ἀμφιβολίας ὅτι ὁ ἱστορικὸς αὐτὸς συνέθηκε τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἐξεργάσθη ἐνεγκῶν αὐτὸ εἰς τὴν σημερινὴν αὐτοῦ μορφήν περὶ τὰ πρῶτα μὲν τοῦ περιβοίου τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἔτη, τελευταῖα ὅμως τοῦ βίου αὐτοῦ.

Ἡ δ' ἀποδοχὴ, ὅτι εἶχεν ἤδη προῖμως ὁ ἱστορικὸς ἐκδώσει, ἐκτός τῶν διὰ τὰς εἰρημένας ἀναγνώσεις ἀπαιτούμενων ἀποσπασμάτων καὶ ἕτερα τῆς ἱστορίας του μέρη ἀνεξάρτητα, οὔτε πιθανὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἶναι, οὔτε βασιζέται ἐπὶ ἀποδείξεων. Ὅτι δὲ τὸ ὅλον ἔργον ἐτελειώθη καὶ ἐπεξεργάσθη οὐχὶ πρὸ τῆς εἰς Θουρίους ἀποικίας, ἀλλὰ μετ' αὐτὴν καὶ ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, βεβαιούται ὑπὸ τοῦ Πλινίου¹. Ἡ δ' ἐπεξεργασία αὐτὴ ἐγένετο ἤδη κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ εἰρημένου Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὡς τοῦτο κατ' ἀνάγκην ἐξάγεται ἐξ ὑπαινηγῶν καὶ ἀναφορῶν ἐγκατεσπαρμένων ἐν τοῖς πέντε τελευταίοις βιβλίοις καὶ σχετιζομένων μετὰ γεγονότων, ἅτινα ἀνάγονται εἰς τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ πολέμου ἐκείνου², πρὸς δὲ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι παρέμεινε τὸ σύγγραμμα προφανῶς ἀτελές.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν τοῖς Ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσι γενομένη ἀνάγνωσις δὲν περιελάμβανε συνεχῆς τι ὅλον, ἀλλ' ἦσαν ἀναγνώσθηκα μέρη τέλεια καθ' ἑαυτὰ καὶ ἀνεξάρτητα, ἐν οἷς ἐξετίθεντο τὰ πορίσματα τῶν μέχρι τοῦδε ἐρευνῶν καὶ περιηγήσεων τοῦ ἱστορικοῦ, ἀνευ συναφείας καὶ ἀρμογῆς πρὸς ἄλλα, ἀλλ' ἕκαστον θέμα ἀπετέλει ὅλον τι αὐτοτελές. Ὅτε δὲ διὰ παντός κατέλιπε τὴν Σάμον καὶ τὴν Ἀλικαρνασσὸν ὁ Ἡρόδοτος, μετεκόμισε εἰς Ἀθήνας τὰ διάφορα μέρη τοῦ συγγράμματός του, τοὺς περὶ Περσίας, Ἀσσυρίας, Αἰγύπτου, Κυρηναικῆς, Ἰσῶς δὲ καὶ τοὺς περὶ Λυδίας καὶ Σκυθίας «λόγους» αὐτοῦ τέλειον ἤδη ἐξεργασμένους ἕκαστον. Ὑπὸ τοιοῦτον δὲ τινα περιορισμὸν λίαν πιθανὴ ἀποβαίνει οὐ μόνον ἡ παρὰ Σουίθα εἰσδοσις «ὅτι ἐν Σάμῳ ἐγράψεν ἱστορίαν ὁ Ἡρόδοτος ἐν βιβλίοις θ'», ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπὸ Λουκιανοῦ γενομένη ὑπόθεσις, ὅτι ὁ ἱστορικὸς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ καταστῇ «περιβοῦτός καὶ ἐπίσημος καὶ αὐτὸς καὶ τὰ συγγράμματα» αὐτοῦ, καταλιπὼν τὴν Καρίαν ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου εὐγνωμόνως προδεῖλκυσε τὴν προδοχὴν καὶ ἐκτίμησιν πάντων, δὲν φαίνεται ἐστερημένη πάσης ἱστορικῆς ὑποστάσεως.

(Ἀκολουθεῖ).

Geschichtswerks. Berlin, 1878. Δύο ἀκαδημαϊκὰ διατριβαί, πρβλ. καὶ Bauer: Die Entstehung des Herodotischen Geschichtswerks. Wien 1878.

1) Natur. Hist. XII, 8. «urbis nostræ CCCX anno auctor ille (Herodotus) historiam suam condidit Thuriis in Italia». Τὸ δ' ἀνωτέρω εἰρημένον ἔτος 310 προσδιώρισεν ὁ Πλίνιος ἀπὸ τοῦ ἔτους τῆς ἰδρύσεως τῆς ἐν Θουρίοις ἀποικίας, ἧτοι 444 π. Χ., ὅπερ ἀφῆρσεν ἀπὸ τοῦ ἔτους τῆς κτίσεως τῆς Ρώμης 754—444=310 ἀπὸ κτ. Ρώμ.

2) Τὰ χωρία, ἐν οἷς φέρονται οἱ εἰρημένοι ὑπαινημοί, ἐκτός ἄλλων μὴ ἀκριβῶς ὠρισμένων, εἶναι τὰ ἐξῆς:

V, 77. Ἐνθα ἀναφέρει τὰ ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως Προπύλαια, ἅτινα ἐτελειώθησαν περὶ τὸ 431 π. Χ.

VI, 91. Ἐξώσις τῶν Αἰγινητῶν ἐκ τῆς νήσου ἐκείνης τῷ 431 γενομένην.

VI, 98. Ὀλέθρια ἐπακολουθήματα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

VII, 137. Ἀποστολὴ Σπαρτιατ. πρεσβείας εἰς Ἀθήνας 430 π. Χ.

VII, 233. Ἐνθα ἀναφέρει τὴν εἰσβολὴν τῶν Θηβαίων εἰς Πλαταιὰς

IX, 73. Ἡ ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων δῆσις τῆς Ἀττικῆς.